

Eiríkur Magnússon - Í ríkisráði. (1902)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

“Í RÍKISRÁÐI.”

ETTIR

EIRÍK MAGNÚSSON, M.A.

CAMBRIDGE.

—
1902.

28
IRÍ M

Bókasafn Kópavogs

15058120

328 EIRÍ M Í
Eiríkur Magnússon
Í ríkisráði /
Ólafssafn

Bókasafn Kópavogs
15058120

ÍSLENDINGAR!

Eg vona, að þessi litla ritgerð sýni yður það satt og rétt hvað laga-frumvarp það þýðir sem nú bíður fullnaðar-ákvæðis alþingis. Yður er það kunnugt, að eg hefi eigi verið hverfráður maður í málum Íslands, og fáir ætla eg að þurfi að ganga þess duldir að eg ann landi mínu og þjóð af hjarta. Þó treysti eg því að vinir, jafnt og hinir sem eigi kemr saman við mig, játi, að eigi hafi ástríki mitt á Íslandi leitt mig af vegi sannleikans yfir á villunnar braut í neinu er máli skiftir. Fari eg hér með mál sannleika og réttar, þá er það fyrir yður,

Bændr,

sem bölvun glataðra landsréttinda bytnar á á endanum, að hrökkva nú við, og gjöra almenn samtök um alt land til þess, að senda á næsta þing einungis þá menn, sem lofa því statt og stöðugt—og þér kunnið að því, að vera ekki svikarar loforða sinna—að fella úr frumvarpinu orðin “í ríkisráði.” Það er hið eina svar, sem yður ber að

gefa bítæfni "Frammfaraflokksins," þá er hann telr það svo sem sjálfsagt, í "Avarpi" til yðar, að enginn verði "svo djarfr" (!) "að hreyfa við" því á næsta þingi, sem þetta hefir samþykkt í einu hljóði. Hvilikum skrælingjaskap þessi ofríkisandi lýsir sést bezt þá, er athugaðr er andi þeirra laga, sem þér eigið að hlýða. Til þess, að yðr gefist kostrá að skoða hug yðar um það, hvort því skuli fylgt, eða það skuli felt, sem þing nú hefir samþykkt, býðr stjórnarskrá yðr árs umhugsunartíma með óskerðum rétti til að búa yðr til yðar eigin sannfæringu, og að láta hapa í ljós á frjálsum fundum og með frjálsum kosningum. Yðar helgasta skylda er : að *rannsaka vandlega, gera rétt og hræðast engann.*

"Engin stjórn" á að verða fáanleg til að láta Íslendinga njóta í frammkvæmdinni þess réttar til að eiga löggjöf og stjórn út af fyrir sig, sem stjórnarskrá heimilar þeim á réttargrundvelli stöðulaganna. Ögranir af þessu tægi hafa margar komið til Íslands : enn það mega þeir eiga, sem þær hafa komið frá, að þeir hafa slept þeim, er til kom. Sannleikr og réttr vinna ávalt sigr ef rétt og staðfastlega er stefnt !

“Í RÍKISRÁÐI.”

ALÞINGI hefir samþykkt—í einu hljóði—stjórn-bótar frumvarp það, sem ráðgjafi Íslands lagði fyrir það í sumar.

Það er margt að athuga við þetta frumvarp. Enn í þetta skifti vil eg að eins leiða athyggli þeirra, er því ráða, hverir skuli sitja þing næst, að þessu eina ákvæði, að ráðgjafi Íslands skuli bera sérstök mál þess upp fyrir konung

í ríkisráði.

Það er ekki ætlun mín að fara að rekja sögu ríkisráðs og afskifta þess af málum Íslands. Eg fer ekki lengra aftr eftir tímanum enn til 4. nóv. 1848. Þá leggr ráðaneytisforseti A. W. Moltke fyrir konung skýrslu um það, hverjar ástæður *ríkisráði* Hans Hátignar virðist styðja það, að rétt og hentugt sé að setja á stofn hina “íslenzku stjórnardeild,” Lovs. f. Isl. xiv. 204-206.

Um þetta leyti var málum Íslands skift eftir tegundum, eins og lengi hafði gengið áðr, milli

ýmissa danskra ráðherra, og bar hver þeirra fyrir sig “upp fyrir konung í ríkisráði” þau mál Íslands er hann fór með. Þegar málin þannig voru borin upp í fyrsta skifti fóru þau til “meðferðar” í ráðið, sem rannsakaði þau og ræddi; fjallaði um þau, eins og um hin dönsku, unz það, fyrir sitt leyti hafði lagt fullnaðar-úrslit á þau. Voru þau síðan og eru borin upp fyrir konung til staðfestingar.¹

Þegar nú sérmál Íslands voru fengin “ráðgjafanum fyrir Ísland,” 1874, eftir fyrirmælum stjórn-skrárinnar, varð engin breyting á hinni gömlu venju önnur enn sú, að nú bar ráðgjafi Íslands einn “upp fyrir konung í ríkisráði” sérmál Íslands, enn *ráðið* fór (og fer enn) framm vananum að ‘rannsaka’ og ‘ræða’ málin unz það lagði fullnaðar-úrslit á þau og þar með heimild til þess að þau yrðu borin upp fyrir konung til staðfestingar.

Mjög hefir mönnum, um langa tíma, þótt *ráði* þessu mislagðar hendr til mála Íslands. Enn við hverju öðru geta menn sanngjarnlega búizt af mönnum, sem ekkert þekkja, af eigin reynslu, til þeirra mála, sem þeir ráða til lykta? “Enn hví leggja þá slíkir fáfræðingar eigi frá sér afskifti af málunum?” spyrja menn, og hafa lengi spurt.

¹ Þá, sem halda vilja sér og öðrum fast við hljóðan orðanna: “Bera upp fyrir konung í ríkis-ráði,” vilög þegar vara við því, að þar er óleikr vís, ef varúðar er ekki gætt.

Það kemr af því, að þeim þykir *sín* fáfróða meðferð á þeim svo áriðandi, að á henni standi—eining hins danska konungsveldis, og er lýst glögglega yfir þessarri skoðun bæði í boðskap konungs til þingsins og í athugasemdum ráðgjafans við frumvarpið. Þessi *eining*, að því er til Íslands kemr, er, eins og allir vita—innlimun þess í Danmörku.

Vér Íslendingar, sem ekki er gefið, að skilja “*það fína í því*,” höldum, að þetta hljóti að vera hjátrú ein hjá ráðinu, svipuð trúnni sem það hafði á ríkis einingar-magni *einokunar-verzlunarinnar* sælu; það var trú, sem Íslendingar aldrei skildu, ekki einu sinni þótt þeim væri dæmdr embættis og aleigu missir fyrir það, að fá sér á duggu færi á færalausá báta, þegar kaupmaðr hafði þau eigi til; eða þó öreigi væri hýddr við staur fyrir það, að selja öðrum fáeina fiska, sem kaupmaðr ekki vildi taka; eða þó að tveir menn væru dæmdir af aleigu fyrir þann glæp, að hafa keypt tvær álnir af ‘kersu’-klæði a duggu. Það tók langan tíma, að koma ráðinu hér í skilning og ekki afneitaði það hjátrú sinni alveg fyrri en 1854. Ekkert hefir orðið af öllu því færi og ókjörum, sem yfir landið, ríkið, þegnana átti að flóa, ef verzlun yrði frjáls; þvert á móti; verzlun Íslands við Danmörku, síðan verzlun varð frjáls á Islandi, hefir ‘sí-vaxið’ og stendr nú í þeim blóma, sem engum samanburði nær

við hina einokuðu. Hún hefir bætt við eining-artaugina *mý-mörgum þáttum, og þeim haldgóð-um.*

Eins fer um þá hjátrú, að eining ríkisins sé komin undir því, að fáfróðir ríkisráðherrar leggi smiðshöggið á sérmál Íslands. Sú eining rennr af alt öðrum og alt dýpri rótum enn því, að nokkurir grákollóttir Excellensar hampi skjölum, sem þeir hafa ekkert vit á annað enn það, sem þeir læra utan að af öðrum; menn, sem ekki hafa hina daufustu hugmynd um þróunar-streymi þjóðlífs á Íslandi, og geta því enga eiginlega hvöt haft til þess, að láta sér ant um það.

Fávizka hefir altaf verið og verður æ móðir hjátrúar. Enn dótturinni fylgja þau örlög, að hún ærir menn af viti með skynlausum ofsjónum, hatrsfullri grunsemi og smásálarskap. Hún er því æfinlega hættuleg, og illvirk þá er hún nýtr sín.

Hjátrú 'ráðsins' er nú það, að ef sérmálum Íslendinga sé slept við þá í samvinnu við konung sinn, þá geti, ef til vill, orðið úr því eitthvert ríkis-sundrunar brall, og muni því sjálfs hönd hollast að hafa á þeim málum. Hugmyndin er alt of skopleg til þess, að eiga alvarlegt svar skilið. Eg þori að veðja höfði mínu um það, að þó Excellensunum væri boðin million til að búa til skynsamlega og heilaspunalaust saman-sett

dæmi til að réttlæta þenna hjátrúar-grun, gætu þeir það ekki.

Þessi grunur er því hjákátlegri, er þess er gætt, að Excellensarnir sjá engan ríkis-sundrungar voða í því, að sitja heimildarlaust yfir rétti Íslands og það þeim, sem rammtrygðr er með lögum !

Eftir þessar athugasemdir sný eg nú að málinu þar, sem frá var horfið áðr, að sérstakr ráðgjafi tók við sérmálum Íslands 1874, og að með þau var farið í ríkisráði eftir gamalli venju.

Þá var Ísland búið að vera á fjórða ár "óað-skiljanlegur hluti Danaveldis með sérstökum landsréttindum."

Sama ár fékk Ísland stjórnskrá, sem ákvað, að í öllum þeim málum, sem varða Ísland sérstaklega, hefði það löggjöf sína og stjórn út af fyrir sig, þannig, að löggjafarvaldið væri hjá konungi og alþingi, og frammkvæmdarvaldið hjá konungi.

Það ákvæði stöðulaganna að Ísland eigi *sérstök landsréttindi*, er grundvöllrinn, sem á hvílir það ákvæði stjórnskrárinnar, að það skuli hafa löggjöf og stjórn út af fyrir sig í sínum *sérstöku málum*.

Íslendingar hafa jafnan skilið þetta ákvæði stjórnarskrár svo, að þeim væri heimilaðr skýlaus réttur að setja sér lög sjálfir með háu samþykki konungs síns *eins*, og að frammkvæma hin settu

lög á sama hátt. Ef orð stjórnskrárinnar mega merkja það sem þau annars merkja í málinu, þá leikr eigi á tveim tungum, að þetta er rétt skilið.

Þeir finna ríkisráð ekki nefnt til þessarra mála sinna, og þykjast því eigi vita, hvaðan því komi nokkur heimild til að skera úr því, *hvort*, og *að hve miklu* leyti Íslendingar eigi sjálfir *frammkvæmd* ríkisstöðulegs og stjórnskrálegs réttar síns. Að eiga lögfestan rétt, sem máðr má frammkvæma að eins með annars leyfi, segja Íslendingar sé hið sama og að þessi 'annar' haldi rétti fyrir þeim, sem á hann. Þegar þessi annar gjöri slíkt í algerðri óheimild laga, þá fari hann ranglæti framm. Og þetta, segja þeir, hafa þeir ávalt sagt til þessa um langa tíð, sé meðferðin er ríkisráð hafi á sér.

Þessu neitar stjórnin alls ekki, því að það er ómögulegt; enn hún afsakar 'ráðið' með því, að verndun ríkiseiningarinnar geri þetta nauðsynlegt; og má það sannarlega skringilega ríkiseiningu telja, sem vernda verður með því, að svifta *óaðskiljanlegan hluta ríkisins* þeim réttindum, er löggjafarvald ríkisins sjálfs og konungr hefir veitt honum, og gera þetta, af saman teknu laun-ráði, að fyrra bragði, án þess, að bíða nokkurrar reynslu, er minstu átyllu gæfi til atferlisins. Vér þekkjum sögur af börnum, sem fóstrar hafa svikið af erfðarétt meðan þau voru á ómaga-aldri; enn

enga þeirra munum vér, er segi frá því, að það athæfi hafi tryggt *einingu* fóstrföður og fóstrsonar.

Stjórn Dana hefir nú reyndar stöðugt fundið til þess, að það væri mikið mein, að ríkisráð hefði ekki lagaheimild fyrir afskiftum sínum af málum Íslands. Enn hér hefir verið úr vöndu að ráða. Stjórnin getr ekki fengið heimildina frá ríkisdegi beint, því að hann hefir, *enn sem komið er*, enga þinghá yfir sérmálum Íslands; áður varð *einn viss hlutr* að *vera genginn á undan*.

Þessi *eini vissi hlutr* var nú ákvæðið sem alþing hefir samþykkt í einu hljóði: *að ráðgjafi Íslands beri mál þess upp fyrir konung í ríkisráði*.

Hverskonar verk er það þá, sem alþing hefir hér unnið?

Það er þetta: þau afskifti af athöfn löggjafarvalds og framkvæmdar-valds konungs og Íslendinga sem ríkisráð hefir leyft sér að hafa frammi í algörðri laga-óheimild hingað til, veitir þingið *ráðinu* rétt til að frammkvæma héðan af eftir lögum gefnum út—af alþingi!

Sá aðillinn, er lúta skal þessu lögákvæði alþingis, er nú RÍKISRÁÐ konungsríkisins Danmerkr.

Alþing hefir EKKERT löggjafarvald yfir 'Ráði' þessu, *hvorki í smáu né stóru*. Stöðulög og stjórn-ekrá lands gera þetta svo ótvírætt, að um það

kemr eigi til mála að þrátta, með því að hér ræðir um *sameiginlegt* mál.

Ákvæðið, að ráðgjafi Íslands skuli bera mál þess upp fyrir konung í ríkisráði er því, stjórnarskipunarlega og landsréttindalega, einber lokleysa og má vel heita hafvillan mikla.

Ákvæði, sem alþing hefir engan rétt, hvorki ríkisstöðulegan né stjórnskrálegan, til að setja í lög sín, er náttúrulega sjálfsagt að fella burt, hið fyrsta að blygðun þjóðar fær við komið.

Og er það nú brýn skylda yðar, *kjósenda*, við alda og óborna, að senda *einungis* þá menn á þing næst, sem lofa því, statt og stöðugt, að *fella burt* úr frumvarpinu sem nú bíðr alþingis ályktar, orðin: "í ríkisráði."

Enn ef að næsta alþing samþykkir frumvarpið eins og það er, halda menn þá að hinir háu herrar í ríkisráði Dana verði svo lítilþægir, að starfa *undir laga ákvæði frá alþingi*, sem ekkert lagagildi hefir? Nei, þá verður nú annað kast uppi á teningi. Stjórnin leggur tafarlaust frumvarp fyrir Ríkisdag til þess, að fá ríkisráði lagaheimild hans til að fara með sérmál Íslands, *því að alþingi hafí, fyrir sitt leyti, látið í ljós einróma anægju sína yfir slíku fyrirkomulagi*; enn með því, að málið sé sameiginlegt, þar eð þeir, er hlýða skuli lögákvæði alþingis, sé menn, er geri hið æðsta stjórnarvald Danmerkr ríkis, þá heyri það, sam-

kvæmt stjórnskipun ríkisins undir lögþinghá ríkisdags. Þá tekur ríkisdagur til óspiltra mála og þá gerist nú eftir leikrinn óvandari.

Nú segja menn—enn, vonandi, bara sumir—á nú að fara að gera alþingi þá skömm, að fella það, sem í *einu hljóði* er þegar samþykkt? Nei, ekki er skömmin tilgangrinn, heldr hitt, sem er allra skylda að reyna að rétta svo við *heiðr* alþingis, að traust þjóðarinnar á því glatist eigi gjör-samlega.

“Enn verði nú orðin: ‘í ríkisráði’ feld burt, þá er frumvarpið fallið eftir 61. gr. stjórnskrár vorrar,” segja aðrir, “og þá er búið að ausa út öllu þessu þingfé fyrir ekki neitt.”

Ekki neitt!—Já, ef að *líf* vonarinnar um stjórnlegt sjálfstæði Íslands er *einskis* virði, enn innlimun í Danmörku fullvirði þess fjár, sem þing þessi kosta.

Falli frumvarpið, þá hefir stórmikið á unnizt. Alþing samþykkir boð stjórnarinnar alt nema orðin: “í ríkisráði” sem það hefir enga heimild til að samþykkja fyrri enn löggjafarvald ríkisins hefir selt því rétt til þess, að *setja ríkisráði lög*! Þessi orð eru alveg fyrir utan tilboðið sjálft; þau eru ögrun þeirri heimastjórnar stefnu í sérmálum, sem Íslendingar hafa stöðugt fylgt síðan á þjóð-fundi 1851; þetta sjá allir og er óþarfi að skýra það. Það stendr fast, að stjórnin hefir boðið ráðgjafa búsettan í Reykjavík, o.s. fr. Þetta boð

hverfr hvorki né verður að engu fyrir það, þó tvö orð, sem stjórninni þykir einfeldningslega vænt um falli burt. Tilboð stjórnarinnar myndar *mjöð merkan grundvöll* ráðgjafamálsins frammvegis. Á honum er vonandi að Íslendingar seti sig fasta.

Annað, sem a vinst, ef frumvarpið fellr, er það, að innlimun Íslands í Danmörku, með öllum þeim afleiðingum er henni hlytu að fylgja, er úti lokuð, og það munu flestir telja margfalt virði þess, sem þessi þing hafa kostað.

Söguleg verður hún, þessi uppgjöf alþingis, hvort sem hún stendr eða fellr; og sögnlegust fyrir prísinn, sem alþing sættist á. Hann er: ráðgjafi kjörinn af ríkisráði, með ábyrgð fyrir alþingi, þeirri er ráðið samþykkir!! Enn hann er *skyldaðr með lögum* til að skilja og tala íslenzku; það er þó bót í máli, því að það þýðir, að hann skuli danskr vera, með því, að ekkert slíkt lagastafs aflægi er hugsanlegt eins og það, að skylda borinn og barnfæddan íslenzkan mann með lögum til þess að skilja og tala tungu feðra sínna. Og svo á hann að vera *búsettr* í Reykjavík. Já. Enn ekki þarf hann að vera þar *búfast* oftár eða lengr enn honum þykir sér sjálfum haldkvæmast. Þarna er prísinn!! Þetta hnoss lét ráðgjafi Íslands úti fyrir orðin "í ríkisráði," enn reiddi þó upp vöndunn um leið og heimti í kaupbæti frumvarpið samþykkt *óbreytt*. Þetta lét svo nefnt

frjálst löggjafarþing bjóða sér, og kyssti einum munni á vöndinn; ekki þó fyrri enn sumir, sem þótti svo sem einna helst koma til sín í koss-veizlu þessarri, höfðu blótað Jóni Sigurðssyni kransi í laumi!!

Einfalt mál fyrir næsta þingi: fellið burt: “í ríkisráði!” þá er landsréttindum Íslands borgið í þetta skifti.

CAMBRIDGE,

19 Sept.